

**O'SPIRINLARDA MA'NAVİY QADRIYATLARNI SHAKLLANISHIDA
OILA MUXITINI TUTGAN O'RNI**

*Nuraliyeva Dildora Mamurjonovna
FarDU psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)*

*Kenjayeva Dilnozaxon Sadirdinovna
Psixologiya (faoliyat turlari bo'yicha) 2-kurs magistranti,*

**РОЛЬ СЕМЕЙНОЙ СРЕДЫ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ У ПОДРОСТКОВ**

*Нуралиева Дилдора Мамуржоновна
доктор философии (PhD) по психологическим наукам ФарГУ*

*Кенжаева Дилнозахан Садирдиновна
Психология (по видам деятельности) магистрант 2 курса*

**THE ROLE OF THE FAMILY ENVIRONMENT IN THE FORMATION OF
SPIRITUAL VALUES IN ADOLESCENTS**

*Nuralieva Dildora Mamurjonovna
FarDU Doctor of Philosophy in Psychology, (PhD)*

*Kenjayeva Dilnozaxan Sadirdinovna
2nd year master's student in psychology (by type of activity),*

ANNOTATSIIYA. O'zbek millatiga xos an'anaviy tarbiya uslublari, avvalambor, oilada, jamoada o'rnatilgan o'zaro munosabatlarda o'z aksini topadi. Oiladagi o'sirinning xulqidagi turli ko'nikma va xususiyatlar aynan oilaviy munosabatlar doirasida shakllanadi hamda bu jarayon davomida ma'lum axloqiy mezonlar o'zlashtiriladi. Mazkur maqola ham aynan mana shu o'spirinlarda ma'naviy qadriyatlarni shakllanishida oila muxitini tutgan o'rni haqidagi dolzarb muammolar va ularga yechimlar haqida ilmiy mulohazalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: O'spirin, oila, ma'naviy qadriyatlar, farzand, ota-ona, muhit, jamiyat, tarbiya, mentalitet, muloqot.

АННОТАЦИЯ. Традиционные методы воспитания, свойственные узбекской национальности, в первую очередь отражаются во взаимоотношениях, сложившихся в семье и общине. В рамках семейных отношений формируются различные навыки и особенности поведения подростка в семье, а также в процессе этих отношений приобретаются определенные нравственные критерии. В данной статье представлены научные соображения о роли семейного окружения в формировании нравственных ценностей у подростков и пути их решения.

Ключевые слова: Подросток, семья, нравственные ценности, ребёнок, родители, окружающая среда, общество, воспитание, менталитет, общение.

ANNOTATION. The traditional methods of education specific to the Uzbek nation are first of all reflected in the mutual relations established in the family and community. Various skills and characteristics of the behavior of the adolescent in the family are formed within the framework of family relations, and certain moral criteria are acquired during this process. This article also presents scientific considerations about the role of the family environment

in the formation of moral values in these teenagers and their solutions.

Key words: Adolescent, family, moral values, child, parents, environment, society, upbringing, mentality, communication.

Kirish Prezidentimiz SHavkat Mirziyoev ta'kidlaganlaridek "Eng katta baxt, men buni ming marta qaytarishdan charchamayman, oilamiz tinch bo'lsin! Oila kichik vatan, oila tinch bo'lsa, baxtli bo'lsa, vatan tinch bo'ladi. O'sha baxtli kunlarni vatanimizning, yoshlarimizning kamolini hozir niyat qilayotganimiz kabi ko'rish hammamizga nasib etsin!" [1].

SHuni ta'kidlash joizki, prezidentimizning fikrlarida oilaning eng avvalo, sog'lom dunyoqarash tarkib toptirishdagi benazir rolga aloxida e'tibor berilganki, mazkur dunyoqarash ijtimoiy psixologiya fani tadqiq qiladigan tasavvurlar tizimi yordamida inson ijtimoiylashuvining ilk maskani bo'lmish oilada, undagi o'zaro munosabatlar tizimida shakllanadi. Xuddi shu bois, oilada bolaning ijtimoiylashuvi bilan bog'liq tarbiyaviy ta'sir vositalarining negizida xalq an'alarining, xususan oilaviy o'zaro munosabatlarda saqlanib qolgan oilaviy qadriyatlar mohiyatining qonuniyatlarini o'rganish vazifasi turibdiki, ularning ijtimoiy-psixologik shart-sharoitlarini tadqiq etish, natijalarini esa amaliyotga tadbqiq qilish davr taqazosidir.

O'spirin yoshdagi farzandlar odatda, oiladagi shaxslararo munosabatlar, o'ziga xos qadriyatlarni ma'lum jarayon orqali muayyan rolni qabul qiladi. Rolning mazmuniga ta'sir etuvchi omillarga quyidagilarni kiritish mumkin: bolaning jinsi, oilada nechanchi farzand ekani, farzandlar yoshi orasidagi farq va hokazo. Ushbu ko'rsatkichlar ma'lum jihatdan ota va onaning bolaga nisbatan munosabatini, u bajarishi lozim bo'lgan vazifalar mazmunini belgilaydi. Aynan shu xususiyatlarni inobatga olish va ular asosida maqsadga yo'naltirilgan tarbiya jarayonini tashkil etish o'spirin farzandda maqbul ko'nikmalarni shakllantirish, o'zbekona milliy qadriyatlarni o'zlashtirish imkonini yaratadi. Shunday qilib, tarbiya sohasidagi milliy xususiyatimiz, avvalambor, oila a'zolari bajarishi lozim bo'lgan rollarga asoslanadi. Bu rollar esa ko'p jihatdan jamiyatda mavjud bo'lgan va qabul qilingan normalar bilan uyg'unlashib ketgan.

Jamiyat va oiladagi normalar o'zgarish, rivojlanish xususiyatiga ega. Ba'zi hollarda, hatto qadriyatlar tizimida kuzatiladigan o'zgarishlar insonning ma'naviy va axloqiy qarashlariga salbiy ta'sirini bartaraf etish tarbiya oldida turgan muhim vazifadir. Bu holda millatga xos axloq, ma'naviyat saqlanib qoladi va faqat uning hayotda namoyon bo'lish shakllari o'zgarishi mumkin. Shu nuqtai nazardan qaraganda, tarbiya jarayonida nafaqat milliy qadriyatlarni shakllantirish, balki ularga asos bo'luvchi ma'lum g'oyaviy jihatlariga urg'u berish ham zarur hisoblanadi.

Asosiy qism. O'spirin yoshlarda mustahkam milliy g'oyaviy qarashlarni shakllantirish haqida gapirar ekanmiz, bu jarayonni ta'minlashda bajarilishi lozim bo'lgan xulq normalarini shaxsga aniq taqdim etish, tushuntirish va harakat doiralarini belgilash muhimdir. Afsuski, rolni o'zlashtirish va rol mazmunidagi noaniqliklar bola shaxsida ma'lum ziddiyatli holatlarni sodir etishi mumkin. Bir tomondan, bunday holat shaxsiy xislatlarni namoyish etish asosini yaratsa-da, ikkinchi tomondan, xulq og'ishi uchun sharoit yuzaga keladi. Aniqlanishicha, turli harakat uslublarini namoyish etishga ko'proq imkon yaratilsa-yu, lekin shaxs ichki nazoratini shakllantirishga e'tibor berilmasa, destruktiv xulq sodir etish ehtimoli ko'payadi. Ma'lum tartib va tizim asosida to'g'ri tashkil etilgan tarbiya jarayoni bolaning jamiyatdagi mavjud qoida va me'yoriy jihatlarini samarali o'zlashtirish imkonini yaratadi hamda xulq-atvorning salbiy tomonga o'zgarish ehtimolini kamaytiradi. Jamoa va guruh faoliyatida me'yor talablarining buzilishi qator salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, oilaviy hayotga oid

aniq chegaraning mo'rtlashuvi natijasida ajrimlar soni ham ko'payib ketdi. Oilaviy hayot mazmunining sayozlashuvi esa tarbiyalanayotgan o'spirin yoshdagi farzandda tajovuzkor xulqning turli shakllari namoyon bo'lishiga asos bo'ladi. Tajovuz, destruktiv xulq orqali bola ruhiyatidagi mavjud zo'riqish holati tashqi muhitga ziddiyatli tarzda namoyon bo'ladi. Bu zo'riqishni to'g'ri yo'naltirishning asosiy uslublaridan biri shaxs ichki dunyosida yuksak qadriyatga asoslangan tizimni yaratishdir. Shuning uchun, yoshlikdan to'g'ri o'zlashtirilgan maqbul qadriyatlar tizimi shaxsning butun umr davomida maqsadga muvofiq va ravon harakatini ta'minlovchi omildir.

Mavjud qadriyatlarning ushbu maqsadda o'zaro muvofiqligi ta'minlanishi, ularning ma'lum pog'onaviy tizimga ega bo'lishi va shaxs tomonidan izchil anglanishi juda muhimdir. O'spirin o'zlashtirayotgan milliy – ma'anaviy qadriyatlar qanchalik aniq va ravon bo'lsa, qaysi biri ahamiyatli-yu, qaysinisi ikkinchi darajali ekanligini anglash oson bo'lsa, bu jarayon shunchalik samarali kechadi. Ayrim o'spirinlardagi xulq og'ishi sababi oilada amal qiluvchi qadriyatlar o'rtasidagi nomuvofiqlik, ustuvor qadriyatning noaniqligi va muayyan vaziyatga mos kelmasligi natijasidir. Shu munosabat bilan oila muhiti shaxs g'oyaviy barqarorligini shakllantiruvchi omil sifatida yetakchi o'ringa chiqadi. Oila murakkab tizim bo'lib, unga xos muhit nafaqat er-xotinning xarakter xususiyati, balki shu oilaga bevosita ta'sirini o'tkazuvchi qariyalar, katta avlodlar tomonidan saqlanib kelgan an'alar asosida ham shakllanadi. Bundan tashqari, har bir oila jamiyat talablari asosida yashaydi va zamon talabiga mos farzandni tarbiyalashda faol ishtirok etadi. Demak, er-xotin tomonidan o'zidan oldin o'tgan avlod vakillarini eslash, bolalik davri o'tgan oilaga xos an'analarni yangi hayotga olib kirish oilaviy muhitda va ulg'ayayotgan farzand xulqida o'z aksini topadi. Har bir oila jamoa sifatida o'z xotirasiga ega.

Ota-onaning vazifasi shu xotirani qadrlash va kelajak avlodga ma'lum ma'naviy qadriyatlar sifatida qoldirishdir. Aynan shunday muhitda shakllangan shaxs individual tajriba bilan birga, ijtimoiy muhit talablarini xam o'zlashtirib boradi. Albatta, bunday maqbul tizimni shakllantirishda ota-onadan bilim, uquv, aqliy salohiyat va zukkolik talab qilinadi. Oilaviy muhitda uchala tarkibiy qismni uyg'unlashtirish va o'zaro muvofiqlashtirish katta mahorat talab etadi. Ta'kidlanishicha, aynan shunday muhitda tarbiyalangan shaxs milliy - g'oyaviy jihatdan barqaror, oilaviy qadriyatlarga sodiq bo'ladi va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilishda muhit talabidan ko'ra ichki e'tiqodiga ko'proq asoslanadi.

Oilalar tarbiyasidagi xatolar o'spirin yoshga xos psixologik xususiyatlarni hisobga olmaslik natijasida yuzaga keladi. Ko'p hollarda ota-ona tomonidan qo'llanuvchi tarbiya uslubi ularning qobiliyat va imkoniyatiga mos kelmaydi. Keragidan ortiq yoki noo'rin talablarni qo'yish o'spirinlarning oiladan uzoqlashishiga va o'zga qadriyatlarni o'zlashtirishiga sharoit yaratadi. Bola o'zining haq yoki nohaqligini qanchalik to'g'ri anglab etishi, o'zini tashqaridan kuzata olishi, o'z harakatlarini yaxshi va yomon mezonlar doirasida tahlil eta olishi, muhim tarbiya vositalaridan bo'lib hisoblanadi. Oilaviy muhitning shaxs shakllanishiga ta'sirini tahlil etarkanmiz, bunda oila tarkibini xam hisobga olish zarur. Ma'lumki, farzand jinsi u oilada bajarishi lozim bo'lgan vazifalar xususiyatini aniqlab beruvchi asosiy omildir. Odatda, o'g'il farzandga yuklanadigan vazifalar erkaklarga xos mehnat tarkibiga kiradi va bunday vazifaga oid rolni bajarishda u maqbul namuna izlay boshlaydi. Bunday namuna doirasida otaning ishtiroki o'g'il bilan munosabatlarni chuqur va mazmunli tarzda qurish uchun asos yaratadi. Ko'p hollarda oila doirasida belgilangan rollarni muvaffaqiyatsiz o'zlashtirish, yuklangan vazifani uddalay olmaslik farzandda ma'lum ichki noqulaylik holatini yuzaga keltiradi. Buning oqibatida ulg'ayayotgan shaxsda o'z kuchi va imkoniyatiga ishonmaslik tuyg'usi ustuvorlik qiladi. Ushbu holatning takrorlanaverishi esa, o'z navbatida, bolaning boshqa ijtimoiy guruhlar ta'siriga berilishi

va shu guruhlarga xos qadriyatlarni o'zlashtirishiga sabab bo'lishi mumkin. Oila omilidagi yana bir jihat farzandlar soni va ular orasidagi munosabatlar mazmunidir. O'zbek oilalari aksariyat hollarda ko'p farzandli bo'lib, bunday sharoit bola ulg'ayishi, uning dunyoqarashi shakllanishida o'z izini qoldiradi. Katta-kichiklik an'anasining saqlanishi va o'zaro munosabatlardagi qoidalarga amal qilish, milliy qadriyatlarni o'zlashtirishga, bola ongida bo'shliq qoldirmaslikka asos yaratadi. Tarixan, muloqot madaniyatimizda juda boy va mazmundor an'analar shakllanib keldi. Muloqot borasidagi har bir qoida va amal o'zining chuqur psixologik mazmuniga ega. Ko'p farzandli oilalarda aynan shunday mazmun va mohiyatning to'la-to'kis ifodalanishi imkoniyati mavjud. Katta farzand ota-onaga nisbatan yaqinligi tufayli oilaviy qadriyatlar va an'analarni o'zlashtirishga moyilligi yuqori bo'ladi. Bu borada oiladagi o'rtancha farzandning mavqei sal nozikroq. Gap shundaki, o'rtancha farzand katta akaga bo'ysunishi lozim va shu bilan birga, u o'zidan kichiklarni boshqara olish imkoniyatiga ham ega. Lekin u kichiklarga ta'sirini ayrim vaziyatlardagina o'tkaza oladi. Ota-onaning kichik farzandga «erkatoy» sifatida e'tiborli bo'lishlari esa o'rtancha farzandning qaltis holatini yanada zaiflashtiradi, uning ichki zo'riqishini kuchaytiradi va nizoli vaziyatga moyilligini rivojlantiradi. Bunday hissiy noxushlikdan qutulish uchun bola xayoli og'ushiga beriladi va hatto yot e'tiqodga moyillik bildirish orqali ko'ngil sokinligiga erishishi mumkin. Bunday holat bola tarbiyasida nafaqat jinsga oid rollarni, balki farzandlar tarkibi kabi ko'rsatkichni ham hisobga olishni talab qiladi. Ota-ona farzandlar o'rtasidagi o'zaro itoatgo'ylikni tarbiyalash orqali ularda mas'uliyatli bo'lish, o'zini nazorat etish va xulqni muvofiqlashtirish xususiyatlarini shakllantiradi. Oila murakkab tizim sifatida o'zini o'zi boshqarish va takomillashib borish xususiyatiga ega. Agar qayd etilgan qoidalardan birortasi amalga oshmasa, ya'ni to'ng'ich farzand mas'uliyatni bo'yniga olmasa, unda bu vazifa kichik farzandlardan birining zimmasiga o'tadi va u oila diqqat markazidan o'rin egallaydi. O'zbek oilalarining mavjud tarkibi tarbiya jarayonini yanada mukammallashtirishga katta imkoniyat yaratadi.

Tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarning shakllanishi, e'tiqod rivoji uchun maqbul sharoit yaratish hamma oilalarda turlicha bo'lishi mumkin. Bu jarayonga ta'sir etuvchi asosiy omillar, yuqorida ta'kidlaganimizdek, oiladagi bolalar soni, ular yoshi o'rtasidagi farq, o'g'il yoki qiz farzandlar nisbati va boshqa ko'rsatkichlardir.

O'spirin farzandning ruhiyatida g'oyaviy barqarorlikni shakllantirish haqida gapirar ekanmiz, shaxsning o'ziga xosligi, uning ichki intilishi va faolligi masalasini chetlab o'tolmaymiz. Har bir inson o'z taraqqiyot yo'liga, hayot yo'nalishiga ega. Bu yo'lning yuzaga kelishiga sabab bo'luvchi omillardan birinchisi sifatida oilani tahlil qilib o'tdik. O'spirin farzandlar yoshi ulg'ayar ekan turli jamoalarga a'zo bo'lib, nafaqat rasmiy qoidalar, balki ochiq-oydin e'tirof etilmaydigan xulq me'yorlarini ham o'zlashtirib boradi. Salbiy xulq me'yorlarini o'zlashtirish ta'kidlab o'tilgan oilaviy muhit noxushliklari hamda o'spirin organizmida bo'lib o'tayotgan fiziologik jarayonlar ta'sirida amalga oshadi. Tengqurlari guruhiga qo'shilish, turli jamoalarga a'zolik muqarrar jarayon bo'lib, xulqdan og'diruvchi har qanday ta'sirga berilish yoki berilmaslik oiladagi tarbiyaga bog'liqdir. Hatto uning qanday guruhga a'zoligi haqida ota-onasi bilan batafsil fikr almasha olishi oilada shakllangan o'zaro ishonchdan kelib chiqadi.

O'spirin yoshlar qanchalik mustahkam qadriyatlar tizimiga ega bo'lmasin va nima yaxshi-yu, nima yomonligi haqidagi tasavvurlari shakllanmasin, u ushbu bilimlar darajasida qolib ketishi mumkin. Ayrim muammoli vaziyatlarda uning qanday yo'l tutishni bilsa ham, lekin bunga oid harakatlarni amalga oshirish ko'nikmasiga ega bo'lmasligi tabiiy. Shuning uchun oila va tarbiya muassasalarida bolada maqbul harakat uslublarini shakllantirishga katta e'tibor berilishi kerak. Ayniqsa, muammoli vaziyatlar modellarini o'rganish bo'yicha mashg'ulotlar tashkil etish bolada chuqur hissiy ko'nikmani shakllantirish

va biron to'g'ri harakatni amalda qo'llash imkonini beradi. Fanda qadriyatlarining ikki asosiy guruhi farqlanadi: maqsadli ma'naviy qadriyatlar va uslubiy qadriyatlar. Shuning uchun ikki toifadagi qadriyatlarni ongda o'zaro uyg'unlashtirish va mohiyati jihatidan yaqinlashtirish e'tiqod barqarorligini ta'minlashdagi asosiy imkoniyatlardan biridir.

O'spirin yoshlarda ma'naviy qadriyatlar va e'tiqodning shakllanishi borasida oilaviy muhitning ahamiyatini eslatib o'tdik. Ta'kidlash mumkinki, shaxs xulqidagi og'ishlar, ma'naviy parokandalik belgilari, avvalambor, oila sharoitidagi nuqsonlar bilan belgilanadi. Qolaversa, oilaning asosiy vazifasi jamiyat talabiga mos insonni tarbiyalab voyaga etkazishdir. Shuning uchun ham har qanday shakllanish, har qanday e'tiqod tarbiyasi va hatto g'oyaviy immunitet negizi oiladan boshlanishi kerak. Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash haqida gap ketganda pedagog olimlar tomonidan shunday ibora ishlatiladi: «Vatanparvarlik oilaparvarlikdan boshlanadi, o'z oilasini qadrlamagan inson Vatanini ham qadrlashi qiyin». Darhaqiqat, inson o'z oila a'zolari davrasida mehru-muhabbat oladi, hurmat va e'tibor qozonadi, o'z oilasi panohida himoyalana va qiyin vaziyatlarda tayanch topadi. Ota-ona bola ongida nima yaxshi-yu, nima yomonligi haqida birlamchi tasavvurni shakllantiradi. Ota-onasining xatti-harakatini kuzatib turgan farzand ko'pincha ularning xulqini o'ziga namuna qilib oladi, oila miqyosida kattalarga taqlid qiladi. Boshqacha aytganda, oiladagi o'zaro munosabatlar qanchalik mus-tahkam va namunali bo'lsa, bola ota-ona beradigan tajribani shunchalik tez va samarali o'zlashtirishi, ya'ni uning ijtimoiylashuvi shu qadar muvaffaqiyatli amalga oshadi. Oila davrasida ma'naviy qadriyatlar shakllanishining ikki jihati muhokamaga sazovordir. Birinchidan, ota-ona tomonidan bolaning ma'naviy ehtiyojlari shakllantiriladi. Bu jarayon ota-onaning bolaga bo'lgan talabi asosida hamda yuzaga kelayotgan muammolarni kattalar tomonidan hal etish uslubi sifatida namoyon bo'ladi. Ko'p hollarda ota yoki ona biron narsani boladan talab qiladi-yu, lekin o'zi bunga rioya qilmasligi va hatto o'z aytganiga qarshi ish tutishi bolada noaniqlik, ishonchsizlik hissini yuzaga keltiradi. Shu sababli, oila muhitida barqarorlik hukm surishi, ta'kidlanayotgan talab va xulq birligi bolada ishonch, e'tiqodning shakllanishiga asosiy zamin bo'lishi lozim. Bola ulg'a-yishi davomida nima to'g'ri-yu, nima noto'g'riligi haqida axloqiy bilimga ega bo'lib boradi. Bu bilimlar bolaning xulqida namoyon bo'lishi juda muhimdir. Shu munosabat bilan ota-ona bola sodir etishi mumkin bo'lgan harakatlar mazmunini unga tushuntirishi, ya'ni u yoki bu harakat yuzasidan maqbul tanlovni amalga oshirishga o'rgatishi lozim. Bu turli-tuman munosabatlar asosida bolada yuksak ma'naviy ne-giz — axloqiy qadriyat va ularga monand ehtiyoj shakllana boshlaydi. Aynan shu ehtiyoj ulg'aygan shaxsning yot g'oyalarga qarshi turish immunitetini tashkil etuvchi asosiy zaxiradir. Oila omilining ikkinchi jihati — ota-ona va farzand o'rtasidagi hissiy munosabatlar mazmunidir. Oilada hissiy yaqinlik va o'zaro qo'llab-quvvatlashning etishmasligi turli salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Ko'pgina hollarda bola xulqidagi bunday o'zgarishlar uning oila a'zolari, ayniqsa, onasidan etarli mehr olmagan sabab bo'ladi.

Xulosalar quyidagilar:

O'zaro ishonch va hamjihatlikka asoslangan munosabatlar o'spirin farzandning o'zligini anglab yetishga ko'maklashadi, o'z «men»iga ishonch uyg'otadi. Bunday farzandda ota-ona, oila qadriyatlariga sodiqlik shakllanadi va e'tiqodiga mos kelmaydigan g'oyalarga begonalik hissi qaror topadi. Demak, ulg'ayayotgan shaxs ma'naviy barkamolligini ta'minlashning asosiy vositalaridan biri — oiladagi o'zaro munosabatlarni takomillashtirish, ijobiy va sog'lom oilaviy muhitni yaratish hamda farzand va ota-ona o'rtasida yetuk, komil munosabatlarni yuzaga keltirishdir. G'oyaviy barqarorlikni shakllantirishning psixologik imkoniyatlari haqida gapirar ekanmiz, shaxs xislatlariga ta'sir etuvchi oiladan tashqaridagi psixologik omillar haqida ham to'xtalib o'tish lozim. Oila muhitida singdirilgan shaxsiy

xislatlar maktab sharoitida rivojlanadi va yangilari shakllanishi uchun zamin bo'ladi.

Adabiyotlar

1. Prezident Sh.Mirziyoev joylarda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning borishi, amalga oshirilayotgan bunyodkorlik va xalq bilan muloqot qilish maqsadida 2018-yilning 19-yanvar kuni xalq deputatlari Surxondaryo viloyati kengashinig navbatdan tashqari sessiyasida so'zlagan nutqi.

2. Oilaga psixologik yordam va uning mexanizmlari Abduraxmonov F.R, Abduraxmanova Z.E, Nuralieva D.M. Farg'ona-2020 y. 11-b.

3. Nuraliyeva D. M. The problems of developing social psychological mechanisms in the family //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 1. – C. 711-713.

4. Nuraliyeva Dildora Mamurjonovna The concept of psychological service and its controversial issues in family. Stran/34-36 Proceedings of International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovative Technologies Organized by Novateur Publications, India /2020/6/25.

5. Z.E Abduraxmonova, D.M Nuraliyeva Formation of the concept of intelligence in foreign psychology - ACADEMICIA: An International Multidisciplinary ISSN: 2249-7137 Vol. 11, Issue 3,, 2021

6. Nuraliyeva D. M. Examining the orientation of women in the field of psychosocial service for the family and the empirical analysis of psychological qualities. International scientific and practical conference Cutting Edge-science Primedia E-launch page115-116 . USA Conference Proceedings 2020/6